

จดหมายข่าว

ฉบับที่ 12

กันยายน 2569

เรื่องราวภาคสนามจากโครงการ PANDASIA

การเข้าใจความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อจากสัตว์สู่คนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือโรคระบาดใหญ่

การเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมเป็นหัวใจสำคัญของการเตรียมพร้อมรับมือต่อโรคระบาดครั้งใหญ่ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยให้ชุมชนเข้าถึง เข้าใจ และนำข้อมูลสุขภาพไปใช้ ขณะที่การตระหนักถึงปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมช่วยให้เข้าใจความเสี่ยงของการแพร่เชื้อจากสัตว์สู่คนได้รอบด้านยิ่งขึ้น

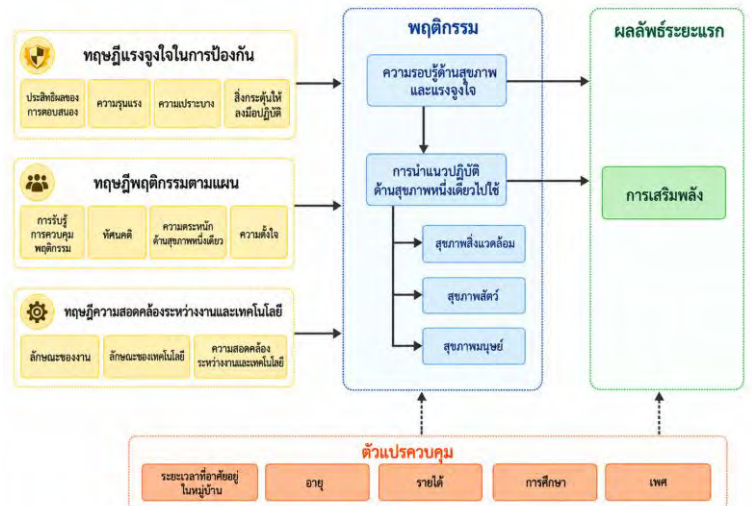

ในหมู่บ้านของไทย การเตรียมพร้อมอาจเริ่มจากการสังเกตความเปลี่ยนแปลง เกษตรกรอาจพบว่าสัตว์มีพฤติกรรมผิดปกติ หรือครอบครัวหนึ่งอาจได้ยินว่าคนในชุมชนมีอาการเจ็บป่วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาจได้รับคำถามจากเพื่อนบ้านเกี่ยวกับข้อกังวลเหล่านี้ การสังเกตสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงด้านสุขภาพในชุมชนที่ผู้คนใช้ชีวิตใกล้ชิดกับสัตว์ พื้นที่เกษตร และสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนต่อไปคือการรู้ว่าควรรับมืออย่างไร ชาวบ้านอาจค้นหาข้อมูลผ่านโทรศัพท์ การดูโทรทัศน์ หรือวิทยุ การฟังประกาศของหมู่บ้าน หรือปรึกษาแหล่งข้อมูลที่ไว้วางใจ เช่น อสม. อาสาปศุสัตว์ บุคลากรสาธารณสุข หรือผู้นำชุมชน โครงการ PANDASIA ผลิตข้อมูลทางสังคมและชีววิทยาเพื่อศึกษาการแพร่กระจายของเชื้อโรคจากสัตว์สู่คนและการเกิดโรค ในพื้นที่เสี่ยงของประเทศไทย

โครงการ PANDASIA ใช้มุมมองสุขภาพหนึ่งเดียว (One Health) และสุขภาพเชิงนิเวศ (EcoHealth) เพื่อระบุปัจจัยที่อาจนำไปสู่การระบาดใหญ่ในพื้นที่ธรรมชาติ ชนบท และเมือง โดยมุ่งนำความเข้าใจนี้ไปใช้พัฒนากลยุทธ์การเตรียมพร้อมและมาตรการสาธารณสุขที่อาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์ ส่วนหนึ่งของโครงการเป็นการวิจัยร่วมกับชาวบ้านจากสิบหมู่บ้านในอำเภอสอยดาวและโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี เพื่อศึกษาว่าการสื่อสารช่วยให้ผู้คนเข้าถึง เข้าใจ และนำข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมไปใช้ได้อย่างไร รวมถึงศึกษาว่าความตระหนัก แรงจูงใจ และความสามารถในการป้องกันความเสี่ยงมีส่วนส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีต่อสุขภาพอย่างไร PANDASIA มุ่งพัฒนากิจกรรมและกลยุทธ์การสื่อสารที่ชุมชนมีบทบาทขับเคลื่อนและร่วมออกแบบ เพื่อเสริมสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับการระบาดใหญ่และความพร้อมรับมือของชุมชนและหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่

การป้องกันโรคระบาดใหญ่ในอนาคต

การป้องกันโรคระบาดใหญ่นั้นเกี่ยวข้องกับ ความเข้าใจปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สังคม พฤติกรรม และระบบสถาบันที่เชื่อมโยงกับความเสี่ยงของการ แพร่เชื้อจากสัตว์สู่คน รายงานของ PANDASIA WP9 Deliverable D9.1 เรื่อง Relationship Diagram for Potential Zoonotic Spillover Risks รวบรวม มุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องว่าปัจจัยเหล่านี้เชื่อมโยง กันอย่างไร กรอบแนวคิดสำหรับ PANDASIA WP9 Task 9.4 ในภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการเข้าใจ ความเสี่ยงด้านสุขภาพและการได้รับข้อมูลผ่าน ช่องทางที่เหมาะสมอาจส่งเสริมให้ผู้คนเรียนรู้เรื่อง สุขภาพและลงมือป้องกันความเสี่ยง ทั้งการดูแล สุขภาพของตนเอง สุขภาพสัตว์ และสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของ PANDASIA WP9 ที่เชื่อมโยงความรู้ด้านสุขภาพ แนวปฏิบัติด้านสุขภาพหนึ่งเดียว และการเสริมพลัง

กรอบแนวคิดนี้พิจารณาว่าการเรียนรู้และนำแนวปฏิบัติเหล่านี้ไปใช้อาจช่วยให้ผู้คนตัดสินใจและลงมือดูแล ปกป้องสุขภาพของตนเองได้ดีขึ้นอย่างไร นอกจากนี้ยังคำนึงถึงปัจจัยความแตกต่างด้านอายุ รายได้ การศึกษา เพศ และระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจการเรียนรู้และการนำแนวปฏิบัติไปใช้ของผู้คนที่มี พื้นฐานแตกต่างกัน

ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการป้องกัน

ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสังเกตและรับมือกับความเสี่ยงด้านสุขภาพที่อาจเกิดขึ้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทและ บริเวณชายป่าสามารถสังเกตความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมสัตว์ การเจ็บป่วยที่ผิดปกติของสัตว์ หรือ สภาพแวดล้อมที่อาจเป็นสัญญาณของปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นได้ มุมมองนี้เน้นให้การป้องกันคำนึงถึงวิถีการดำรง ชีพ วัฒนธรรม และเหตุผลเบื้องหลังการปฏิบัติของผู้คน การร่วมกับชุมชนค้นหาวิธีลดความเสี่ยงที่ทำได้จริง และเป็นที่ยอมรับ อาจช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชน และการนำความรู้ของ ชุมชนมาใช้ในการเตรียมพร้อมรับมือการระบาดใหญ่

การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

การป้องกันโรคโดยชุมชนควรผสมผสานความรู้ การสนับสนุนที่นำไปใช้ได้จริง และการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย การสื่อสารด้านสาธารณสุขสามารถช่วยให้ผู้คนเข้าใจว่าโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนเกิดขึ้นได้อย่างไร และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการอาหารอย่างปลอดภัย การดูแลสุขภาพอย่างเหมาะสม การมีปฏิสัมพันธ์กับสัตว์ป่าอย่างรับผิดชอบ และการสังเกตเหตุการณ์ผิดปกติด้านสุขภาพ อาจส่งผลต่อโอกาสสัมผัสเชื้ออย่างไร้ที่ติตาม ข้อมูลเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เพราะชุมชนมักเผชิญข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การปฏิบัติหรือสังคมที่ทำให้การปรับใช้แนวทางที่ปลอดภัยขึ้นเป็นเรื่องยาก ดังนั้น จึงควรพัฒนาแนวทางป้องกันร่วมกับชุมชน โดยคำนึงถึงความรู้ ประสบการณ์ วิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรม และสิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญ

การสังเกตและแจ้งเหตุการณ์ผิดปกติ

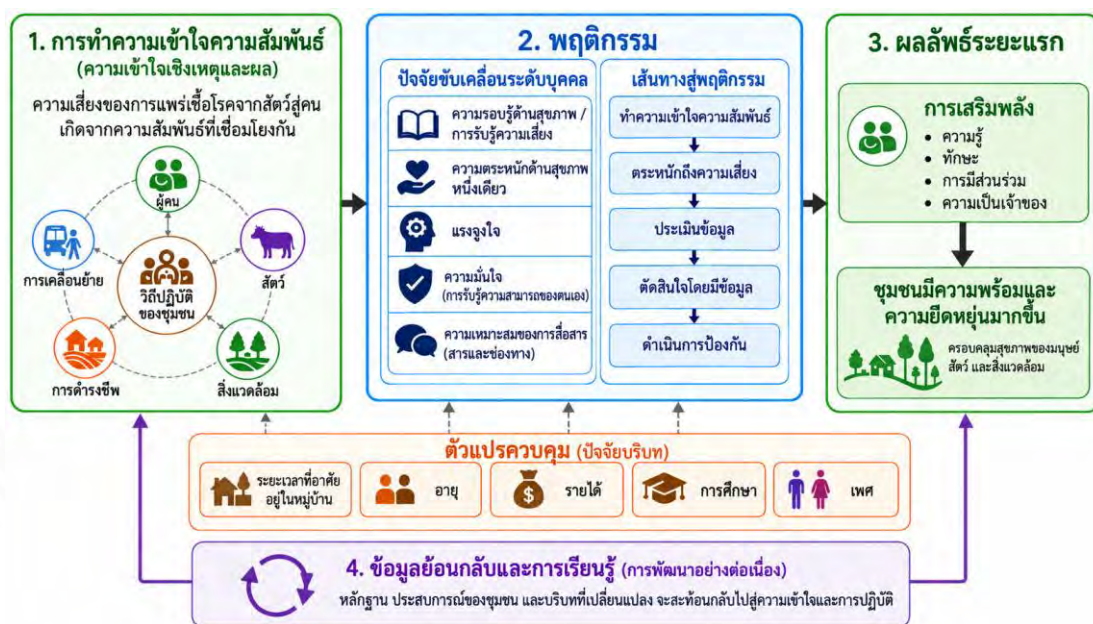
การป้องกันโรคอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยการสังเกตสิ่งผิดปกติ และการรู้ว่าควรแจ้งข้อกังวลผ่านช่องทางใดในชุมชนหรือหน่วยงานด้านสุขภาพ การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมสัตว์หรือสภาพแวดล้อมไม่ได้หมายความว่ามีความเสี่ยงจากโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนเสมอไป อย่างไรก็ตาม หากคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในพื้นที่สามารถสังเกต พุดคุย และแจ้งเหตุการณ์ผิดปกติเหล่านี้ได้ ก็จะช่วยทำให้รับรู้และเข้าใจสถานการณ์ได้ดีขึ้น และดำเนินการได้ทันทั่วทั้งที่เมื่อจำเป็นต้องตรวจสอบหรือประเมินเพิ่มเติม

การเสริมสร้างความร่วมมือตามแนวทางสุขภาพหนึ่งเดียว

ในระดับนโยบาย ความเสี่ยงจากโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนเกี่ยวข้องกับหลายด้าน จึงจำเป็นต้องเสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ แนวทางสุขภาพหนึ่งเดียว เชื่อมการทำงานของหน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานด้านสัตวแพทย์ ภาคเกษตร หน่วยงานสิ่งแวดล้อม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย และชุมชนเข้าด้วยกัน การเตรียมพร้อมอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยระบบการทำงานร่วมกันที่ดีขึ้น การแบ่งปันข้อมูล การเฝ้าระวังร่วมกัน การสื่อสารความเสี่ยงที่ประสานกัน และการตอบสนองอย่างรวดเร็ว ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ควรมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายในการพัฒนานโยบาย เพื่อให้แนวทางป้องกันสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนที่ผู้คนใช้ชีวิตและทำงานใกล้ชิดกับสัตว์และสิ่งแวดล้อม

จากการเข้าใจสาเหตุของความเสี่ยงสู่ความรู้ด้านโรคระบาดใหญ่

ความรู้ด้านโรคระบาดใหญ่ไม่ได้หมายถึงแค่การรู้ชื่อโรคหรืออาการ แต่รวมถึงการเข้าใจว่าความเสี่ยงเกิดขึ้นได้อย่างไร สุขภาพของคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกันอย่างไร และการพิจารณาข้อมูลก่อนตัดสินใจป้องกันโรค แผนภาพความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal Relationship Diagrams, CRDs) ในรายงาน PANDASIA WP9 ฉบับ Deliverable D9.1 แสดงมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องว่า การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์กับสัตว์ การเดินทางหรือย้ายถิ่นของคน ความรู้และความเชื่อ และเทคโนโลยีสารสนเทศ เชื่อมโยงกันอย่างไร แผนภาพเหล่านี้ช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนได้ชัดเจน และเห็นจุดที่อาจป้องกันความเสี่ยง ภาพที่ 2 เสนอแนวทางจากการเข้าใจความเชื่อมโยงเหล่านี้ ไปสู่การมองเห็นความเสี่ยง การพิจารณาข้อมูล การตัดสินใจ และการลงมือป้องกัน โดยความรู้ด้านสุขภาพ ความตระหนักถึงความเชื่อมโยงของสุขภาพคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมตามแนวทางสุขภาพหนึ่งเดียว แรงจูงใจ ความมั่นใจ และการสื่อสารที่เหมาะสม อาจช่วยทำให้เกิดกระบวนการนี้ได้ การเข้าใจความเสี่ยงจึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้น การช่วยให้ผู้คนเข้าถึงและพิจารณาข้อมูลสุขภาพ พร้อมสนับสนุนให้สามารถนำข้อมูลไปใช้ อาจช่วยให้เกิดการปฏิบัติเพื่อป้องกันโรคในคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น กรอบแนวคิดนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ประสบการณ์ของชุมชนสามารถนำกลับมาใช้เรียนรู้ เพื่อพัฒนาความเข้าใจและการปฏิบัติในครั้งต่อไปได้

ภาพที่ 2. แนวทางการสื่อสารที่เชื่อมการเข้าใจความเสี่ยงจากโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนและเชื่อมโยงความเสี่ยงเหล่านั้นไปสู่ความรู้ด้านโรคระบาดใหญ่และการเตรียมพร้อมของชุมชน